

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov
Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov
Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD, dots. P.Lutfullayev, PhD, dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

BO'LAJAK TARBIYACHILARNING KASBIY-KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Mirzayeva Kamola Ikromovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası

E-mail: mirzayeva@mail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning nazariy va metodik asoslari tahlil qilingan. Kasbiy-kommunikativ kompetensiyaning motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsion-kommunikativ hamda refleksiv-baholash komponentlari aniqlashtirilgan. Kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv yondashuvlar integratsiyasi asosida uch bosqichli metodika taklif etilgan. Rolli o'yin, vaziyatli keys, mikrodars, faol tinglash, videovaziyat tahlili va kommunikativ portfolio kabi metodlarning bo'lajak tarbiyachilarni real kasbiy muloqotga tayyorlashdagi imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, metodikaning samaradorligini ta'minlovchi pedagogik shart-sharoitlar va baholash mezonlari asoslangan.

Kalit so'zlar: bo'lajak tarbiyachi, kasbiy-kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot, kommunikativ ko'nikma, kompetensiyaviy yondashuv, rolli o'yin, vaziyatli keys, refleksiya, maktabgacha ta'lim.

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. В статье анализируются теоретические и методические основы формирования профессионально-коммуникативной компетентности будущих воспитателей. Уточнены мотивационно-ценностный, когнитивный, операционально-коммуникативный и рефлексивно-оценочный компоненты профессионально-коммуникативной компетентности. На основе интеграции компетентностного, деятельностного, личностно-ориентированного и рефлексивного подходов предложена трехэтапная методика. Раскрыты возможности ролевых игр, ситуационных кейсов, микрообучения, активного слушания, анализа видеоситуаций и коммуникативного портфолио в подготовке будущих воспитателей к реальному профессиональному общению. Обоснованы педагогические условия и критерии оценки эффективности методики.

Ключевые слова: будущий воспитатель, профессионально-коммуникативная компетентность, педагогическое общение, коммуникативные умения, компетентностный подход, ролевая игра, ситуационный кейс, рефлексия, дошкольное образование.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING THE PROFESSIONAL-COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS

Annotation. The article analyzes the theoretical and methodological foundations for developing professional communicative competence in future preschool educators. The motivational-value, cognitive, operational-communicative, and reflective-evaluative components of professional communicative competence are specified. A three-stage methodology is proposed through the integration of competence-based, activity-oriented, learner-centered, and reflective approaches. The potential of role-play, situational cases, microteaching, active listening, video-situation analysis, and communicative portfolios for preparing future educators for authentic professional interaction is discussed. Pedagogical conditions and assessment criteria supporting the effectiveness of the proposed methodology are also substantiated.

Key words: future preschool educator, professional communicative competence, pedagogical communication, communication skills, competence-based approach, role-play, situational case, reflection, preschool education.

KIRISH

Zamonaviy maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachining kasbiy faoliyati faqat pedagogik bilim va metodik tayyorgarlik bilan cheklanmaydi. Tarbiyachi bola, ota-ona, hamkasb va ta'lim tashkiloti rahbariyati bilan muntazam muloqot olib boradi, turli pedagogik vaziyatlarda fikrini aniq, tushunarli va etik me'yorlarga muvofiq ifodalaydi, suhbatdoshni tinglaydi hamda hamkorlikka asoslangan munosabatlarni yo'lga qo'yadi. Shu sababli bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy-kommunikativ kompetensiyani shakllantirish oliy pedagogik ta'limning muhim vazifalaridan biridir.

Kasbiy-kommunikativ kompetensiya bo'lajak tarbiyachining pedagogik muloqot maqsadini anglash, vaziyatga mos nutqiy vositalarni tanlash, verbal va noverbal aloqa usullaridan samarali foydalanish, muloqotdagi to'siqlarni bartaraf etish, pedagogik nizolarni konstruktiv hal qilish va o'z kommunikativ faoliyatini refleksiv baholash qobiliyatlarini birlashtiruvchi integrativ sifat sifatida qaraladi. Maktabgacha ta'lim sharoitida mazkur kompetensiya ayniqsa muhim, chunki kichik yoshdagi bolalar bilan ishlashda tarbiyachining ohangi, nutq ravonligi, emotsional ta'sirchanligi, tinglash madaniyati va bolaning yosh-psixologik xususiyatiga mos muloqot usulini tanlashi bevosita tarbiyaviy natijaga ta'sir ko'rsatadi.

Oliy ta'limda kommunikativ ko'nikmalar ko'plab fanlar va amaliy mashg'ulotlar doirasida shakllantirilsa-da, ularni maqsad, mazmun, metod, vosita va baholash

mezonlari o'zaro bog'langan yaxlit metodik tizim sifatida tashkil etish zarurati mavjud. Mazkur maqolaning maqsadi bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning metodik asoslarini aniqlash, uning tarkibiy komponentlarini tavsiflash hamda oliy ta'lim jarayonida qo'llash mumkin bo'lgan bosqichli metodikani taklif etishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Kommunikativ kompetensiya tushunchasining nazariy ildizlari D. Hymesning tilni faqat grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki muayyan ijtimoiy vaziyatda maqsadga muvofiq qo'llash qobiliyati sifatida talqin etishi bilan bog'liq. Keyinchalik M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetensiyaning grammatik, sotsiolingvistik va strategik tarkiblarini asoslab, kommunikativ yondashuvning pedagogik qo'llanishini tizimlashtirdilar. M. Canale modelning diskursiv jihatini ham alohida komponent sifatida rivojlantirdi. Ushbu nazariyalar kommunikativ kompetensiyani bilim va amaliy kommunikativ faoliyatning o'zaro birligi sifatida o'rganishga asos yaratdi.

Pedagog tayyorlash nuqtayi nazaridan kommunikativ kompetensiya kasbiy faoliyatning funksional vositasi hisoblanadi. O'qituvchi yoki tarbiyachi muloqot jarayonida faqat axborot uzatmaydi; u pedagogik vaziyatni boshqaradi, emotsional aloqa o'rnatadi, motivatsiya hosil qiladi, tushunmovchiliklarni bartaraf etadi va hamkorlikni tashkil qiladi. Shu bois kasbiy-kommunikativ kompetensiya umumiy nutqiy savodxonlikdan kengroq bo'lib, pedagogik maqsadga yo'naltirilgan muloqot, kasbiy etika, empatik tinglash, vaziyatni tahlil qilish va refleksiyaning ham qamrab oladi.

Maktabgacha ta'limga oid tadqiqotlarda tarbiyachining kommunikativ tayyorgarligi pedagogik faoliyat samaradorligining muhim omili sifatida ko'rsatiladi. A.A. Abdullayev maktabgacha ta'lim pedagogining faoliyati doimiy ravishda shaxslararo muloqot vazifalari bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. J.M. Otajonov va S.R. Murodbekova esa bo'lajak maktabgacha ta'lim pedagoglarida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning samarali metod va yo'llarini yoritgan. V.S. Vasilyeva

va E.Yu. Nikitina maktabgacha ta'lim pedagoglarining kommunikativ kompetensiyasini metodik ishlar tizimida rivojlantirish zaruratini asoslaydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiyaning nazariy modellari yetarlicha ishlab chiqilgan bo'lsa-da, bo'lajak tarbiyachilar tayyorlash jarayonida uning kasbiy vaziyatlarga mos komponentlari, bosqichlari, metodlari va baholash mezonlarini yagona metodik tizimda birlashtirish masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Shu nuqtayi nazardan maqolada kasbiy-kommunikativ kompetensiyani motivatsion-qadriyatli, kognitiv, operatsion-kommunikativ va refleksiv-baholash komponentlari birligida shakllantirish yondashuvi taklif etiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-tahliliy va pedagogik modellashtirish xarakteriga ega. Ish jarayonida kommunikativ kompetensiyaga oid ilmiy-pedagogik manbalarni tahlil qilish va umumlashtirish, qiyosiy tahlil, tizimli-strukturaviy tahlil, pedagogik modellashtirish, tasniflash va mantiqiy xulosa chiqarish metodlaridan foydalanildi. Manbalarni tanlashda kommunikativ kompetensiyaning klassik nazariy modellari, pedagog kadrlar tayyorlashga oid yondashuvlar va maktabgacha ta'lim pedagogining kommunikativ faoliyatiga bag'ishlangan tadqiqotlarga ustuvorlik berildi.

Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, shaxsga yo'naltirilgan va refleksiv yondashuvlarning integratsiyasi qabul qilindi. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim natijasini bilimlar yig'indisi emas, balki kasbiy vaziyatda samarali harakat qilish qobiliyati sifatida belgilaydi. Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv kommunikativ ko'nikmalarning real yoki modellashtirilgan pedagogik vaziyatlarda mashq qilinishini talab etadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabning individual nutqiy tajribasi, muloqot uslubi va o'zini namoyon qilish imkoniyatlarini hisobga olishga xizmat qiladi. Refleksiv yondashuv esa talabning o'z muloqotini tahlil qilishi, xatolarini anglab, keyingi kommunikativ harakatini takomillashtirishini nazarda tutadi.

Taklif etilayotgan metodikada natijani baholash uchun to'rtta mezon ajratildi: kasbiy muloqotga motivatsiya va qadriyatli munosabat; kommunikativ-pedagogik bilimlar; amaliy muloqot ko'nikmalari; refleksiya va o'zini baholash. Ushbu mezonlar diagnostik topshiriqlar, vaziyatli keyslar, rolli o'yinlar, kuzatish varaqalari, o'zaro baholash va refleksiv yozuvlar orqali aniqlanishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy tahlil asosida bo'lajak tarbiyachining kasbiy-kommunikativ kompetensiyasi to'rtta o'zaro bog'liq komponent orqali tavsiflandi. Motivatsion-qadriyatli komponent pedagogik muloqotga ijobiy munosabat, bolaga hurmat, hamkorlikka tayyorlik va kasbiy etika me'yorlarini qabul qilishni ifodalaydi. Kognitiv komponent muloqot qonuniyatlari, pedagogik nutq, yoshga mos kommunikatsiya, konfliktlarni boshqarish, verbal va noverbal vositalar haqidagi bilimlarni qamrab oladi. Operatsion-kommunikativ komponent tinglash, savol berish, tushuntirish, qayta aloqa o'rnatish, dialogni boshqarish, ota-onalar bilan konstruktiv suhbat olib borish va pedagogik vaziyatga mos kommunikativ strategiyani tanlash ko'nikmalaridan iborat. Refleksiv-baholash komponenti esa o'z muloqot uslubini tahlil qilish, kommunikativ xatolar sababini aniqlash va o'z faoliyatini tuzatishga tayyorlikni bildiradi.

Kasbiy-kommunikativ kompetensiyani shakllantirish metodikasini uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq. Birinchi — diagnostik-motivatsion bosqichda talabalarning boshlang'ich kommunikativ imkoniyatlari aniqlanadi, kasbiy muloqotning tarbiyachi faoliyatidagi ahamiyati anglatiladi. Bu bosqichda o'zini baholash anketalari, qisqa kommunikativ vaziyatlar, muammoli savollar va refleksiv suhbatlardan foydalanish mumkin.

Ikkinchi — mazmuniy-amaliy bosqich metodikaning asosiy qismini tashkil qiladi. Unda talaba nazariy bilimni pedagogik vaziyatlarda qo'llaydi. "Tarbiyachi-bola", "tarbiyachi-ota-ona", "tarbiyachi-hamkasb" formatidagi rolli o'yinlar, vaziyatli keyslar, mikrodars, debat, pedagogik dialog konstruksiyasi, faol tinglash mashqlari va

videovaziyat tahlili samarali metodlar hisoblanadi. Masalan, "Ota-onaning e'tiroziga javob", "Bola mashg'ulotda qatnashishni istamayapti", "Ikki bola o'rtasidagi nizoni yumshatish" kabi keyslar talabaning nafaqat gapirish qobiliyatini, balki vaziyatni anglash, empatiya, nutqiy takt va konstruktiv yechim topish ko'nikmalarini ham faollashtiradi.

Uchinchi — refleksiv-korreksion bosqichda talaba o'zining kommunikativ harakatlarini mezonlar asosida tahlil qiladi. O'zaro baholash, videoqaydni tahlil qilish, "Mening kuchli kommunikativ tomonlarim va rivojlantirishim kerak bo'lgan jihatlar" refleksiv topshirig'i, kommunikativ portfolio hamda individual rivojlanish xaritasi ushbu bosqich uchun maqsadga muvofiq vositalardir. Bunda baholash faqat yakuniy ball qo'yish vazifasini emas, balki keyingi rivojlanish yo'nalishini ko'rsatish vazifasini bajaradi.

Metodikaning samaradorligini ta'minlovchi pedagogik shart-sharoitlar sifatida quyidagilar belgilandi: kommunikativ mashqlarni kasbiy vaziyatlar bilan bog'lash; nazariya va amaliyotning uzviyligini ta'minlash; talabaning faol subyekt sifatidagi ishtirokini kuchaytirish; xavfsiz va hamkorlikka asoslangan kommunikativ muhit yaratish; muntazam qayta aloqa va refleksiyani yo'lga qo'yish; pedagogik amaliyot bilan auditoriya mashg'ulotlari o'rtasidagi aloqani kuchaytirish.

Taklif etilgan metodika "maqsad – komponent – mazmun – metod – faoliyat – baholash – refleksiya – natija" mantiqiy zanjiriga asoslanadi. Mazkur zanjirning barcha elementlari bir-birini to'ldirgandagina kommunikativ kompetensiya alohida nutqiy mashqlar majmui emas, balki bo'lajak tarbiyachining kasbiy sifati sifatida shakllanishi mumkin.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tahlil natijalari bo'lajak tarbiyachilarning kasbiy-kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish uzluksiz, faoliyatga yo'naltirilgan va refleksiv xususiyatga ega bo'lishi zarurligini ko'rsatadi. Mazkur kompetensiyani faqat nazariy bilim yoki nutq madaniyati

bilan cheklash maqsadga muvofiq emas. U kasbiy motivatsiya, kommunikativ bilim, real pedagogik vaziyatlarda samarali muloqot qilish ko'nikmalari hamda o'z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatining integrativ birligi sifatida shakllantirilishi lozim.

Taklif etilgan uch bosqichli metodika — diagnostik-motivatsion, mazmuniy-amaliy va refleksiv-korreksion bosqichlar — kommunikativ tayyorgarlikni izchil tashkil etish imkonini beradi. Rolli o'yin, vaziyatli keys, mikrovars, pedagogik dialog, faol tinglash, videovaziyat tahlili va kommunikativ portfolio kabi metodlarning uyg'un qo'llanishi talabani real kasbiy muloqotga yaqinlashtiradi.

Oliy ta'lim amaliyotida maktabgacha ta'lim yo'nalishining mutaxassislik fanlari mazmuniga kasbiy kommunikativ topshiriqlarni tizimli integratsiya qilish, pedagogik amaliyotda kommunikativ faoliyatni alohida kuzatish mezonlarini joriy etish, talabalarning refleksiv portfoliolarini yuritish hamda "tarbiyachi-bola-ota-ona" uch tomonlama muloqot vaziyatlarini modellashtiruvchi treninglardan foydalanish tavsiya etiladi.

Kelgusi tadqiqotlarda taklif etilgan metodikaning samaradorligini pedagogik tajriba-sinov asosida tekshirish, kasbiy-kommunikativ kompetensiyaning daraja ko'rsatkichlarini statistik tahlil qilish va raqamli kommunikativ trening vositalarining imkoniyatlarini o'rganish maqsadga muvofiq.

1-jadval. Kasbiy-kommunikativ kompetensiyaning shakllantirish metodikasining tarkibiy tuzilishi

Bosqich	Asosiy maqsad	Ustuvor metodlar	Kutiladigan natija
Diagnostik-motivatsion	Boshlang'ich holatni aniqlash va kasbiy muloqotga ehtiyoj hosil qilish	Diagnostik topshiriq, muammoli savol, refleksiv suhbat	Motivatsiya va individual rivojlanish ehtiyojining anglanishi

Mazmuniy- amaliy	Kommunikativ bilimlarni kasbiy vaziyatlarda qo'llash	Rolli o'yin, keys, mikrodars, faol tinglash, videovaziyat tahlili	Vaziyatga mos pedagogik muloqot ko'nikmalarining rivojlanishi
Refleksiv- korreksion	Kommunikativ faoliyatni tahlil qilish va takomillashtirish	O'zaro baholash, portfolio, videoqayd tahlili, refleksiv yozuv	O'zini baholash, xatolarni tuzatish va barqaror kasbiy muloqot uslubining shakllanishi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics / J.B. Pride, J. Holmes (Eds.). – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
2. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–47.
3. Canale M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy // Language and Communication / J.C. Richards, R.W. Schmidt (Eds.). – London: Longman, 1983. – P. 2–27.
4. Savignon S.J. Communicative Competence: Theory and Classroom Practice. – Reading, MA: Addison-Wesley, 1983.
5. Abdullayev A.A. The Role of the Communicative Approach in Teaching Preschool Education // Academic Research in Educational Sciences. – 2021. – Vol. 2, Issue 2.
6. Otajonov J.M., Murodbekova S.R. Development of Communicative Competence Among Future Preschool Teachers // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Vol. 3, No. 10. DOI: 10.17605/OSF.IO/Q9MYC.
7. Vasilyeva V.S., Nikitina E.Yu. Case of Teachers' Communicative Competence Development Within the System of Methodological Work in the Context of Preschool Educational Establishments // International Journal of Engineering & Technology. – 2018. – Vol. 7, No. 4.38. DOI: 10.14419/ijet.v7i4.38.24634.
8. Khasanova H., Burieva N.K. Developing the Linguistic Competence of Future English Teachers Through a Learner-Centred Approach: A Conceptual Framework // Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal. – 2026. – Vol. 7(I3). – P. 370–377. DOI: 10.37547/mesmj-V7-I3-45.